

Helsinki *bilten*

HELSINKIŠKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI
Kneza Miloša 4, Beograd;
tel/fax. 011/3349-170; 3349-167;
e-mail: office@helsinki.org.rs
<http://www.helsinki.org.rs>

BR.127 // SEPTEMBAR 2016.

TANIJUSTANIA VALIĆ

MEĐUNARODNO SUČELJAVANJE NA BALKANU

Postkonfliktnom Balkanu je nakon 2000. godine ponuđena evropska perspektiva i od tada je počeo proces konstituiranja evropske arhitekture na Balkanu. Dinamika tog procesa bila je uslovljena određenim kriterijumima i standardima, što je podrazumevalo postepenu transformaciju i tranziciju tih država i društava. Međutim, situacija se značajno promenila zbog poremećenih odnosa na svetskoj sceni – obnova blokovskih odnosa, ratovi na Bliskom istoku, kriza u Turskoj i ponovno otvaranje istočnog pitanja, te migrantska

kriza. Balkanski region je ponovo došao u fokus velikih sila i njihovog sučeljavanja. Rusija je, u želji da obnovi poziciju svetskog aktera Balkan shvatila kao sredstvo odmeravanja sa EU, SAD i NATO.

Evropska kriza, posebno nakon Brexita, pokazala je slabosti Unije, a promene na političkoj sceni u Srbiji 2012. godine otvorile su mogućnost Rusiji da lako manipulira elitama u Srbiji i posebno u Republici Srpskoj. Aktuelna srpska elita na čelu

sa premijerom Aleksandrom Vučićem prolazi kroz fazu kad mora dokazati verodostojnost svog evropskog opredelenja, kako bi zadržala podršku koju je poslednjih nekoliko godina imala od zapadne zajednice. Istovremeno, i Moskva traži lojalnost koju ima kod pretežnog dela aktualne vlasti. Postavlja se pitanje – da li je premijer Vučić pod pritiskom proruskog bloka i da li je njegova moć da Srbiju vodi ka EU ograničena. Ili je pak sve to dobro uigrana i lukava strategija.

Stalno laviranje Srbije između Moskve, Brisela i Vašingtona, uz pozivanje na neutralnost, a u kontekstu narušenih regionalnih odnosa, blokade Briselskog sporazuma i “neutralnog” stava prema referendumu u Republici Srpskoj, dovelo je do zaoštavanja odnosa sa zapadnom zajednicom. Analitičar Boško Jakšić smatra da je aktuelna kriza u odnosima Srbije i Zapada najozbiljnija od dolaska Vučića na vlast i da su se stvari pogoršale od Vučićevog povratka iz Moskve.¹ Putin je tom prilikom izrazio nadu da će u novoj vladi mesta zauzeti dostojni ljudi koji će ozbiljno poklanjati pažnju razvoju naših bilateralnih odnosa.²

Prolećni vanredni izbori u Srbiji, doveli su u parlament i konzervativno-nacionalističku desnicu koja sada deluje kao “službeni” kritičar režima. Njihova kritika socijalnih posledica Vučićeve politike zasniva se na krajnje neuvjerljivoj kombinaciji zazivanja porodičnog biznisa i ruskog kapitala. Ne samo da sitnoburžoasko pravoslavlje ne predstavlja realnu alternativu, već političkom pozicijom intenzivno radi na ometanju njene artikulacije.³

1 http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=06&dd=14&nav_category=11&nav_id=1143482

2 <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:607136-Putinova-poruka-Vucicu-Dajte-mesto-u-Vladi-prijateljima-Rusije>

3 <http://www.bilten.org/?p=14717>

Raspored snaga u parlamentu, u suštini održava i ravnotežu između “četiri stuba u spoljnoj politici” (Rusija, Kina, EU I SAD) i omogućava stalno laviranje. Istovremeno, imajući u vidu monopol koji desnica uživa na kritiku NATO imperijalizma i evroatlantskih integracija, kao i legitimitet koji je desnica stekla povratkom u parlament, premijer uvek ima pokriće za svoju nedoslednost.

REGIONALNI ODNOSI

Regionalni odnosi su na najnižoj tački od 2000. G odine, kad se regionalna saradnja počela uobličavati na insistiranje EU koja ju je postavila kao prioritet za sve zemlje regiona. Berlinska inicijativa (nastavljena sastancima u Beču i Parizu) nije značajno doprinela dinamici regionalne saradnje, uprkos brojnim susretima na vrhu. Stagnacija u odnosima je, pre svega posledica ruskog delovanja, čiji je cilj zaustavljanje evropskih integracija Zapadnog Balkana.

Znatno su podignute tenzije na liniji Hrvatska-Bosna i Hercegovina-Srbija koje su dobile na intenzitetu poslednjih meseci. Ne treba isključiti da je podizanje tenzija vezano i za pristupanje Crne Gore NATO. Gojko Raičević, predsednik Unije za neutralnost u Crnoj Gori i urednik portal IN4S, ističe da bi zaustavljanje Crne Gore u pristupanju NATO, pomoglo očuvanju autonomije Republike Srpske, te dovelo do toga da pitanje ulaska Srbije u NATO nikad ne dodje na dnevni red.⁴

Odnosi Srbije i Hrvatske su najsloženiji u regionu s dugom predistorijom, praktično od stvaranja Jugoslavije, do njenog raspada. Tenzije između Srbije i Hrvatske tokom poslednjih meseci imale su iste povode kao i prethodnih godina (godišnjica Oluje, Bljeska, slučaj Stepinac, hrvatska opstrukcija u otvaranju poglavlja 23 i 24, obeležavanje godišnjice ustanka u Srbu) samo

4 Gojko Raičević, „Zaustaviti ulazak Crne Gore u NATO”, Geopolitika, avgust-septembar 2016.

što je retorika bila zaoštrenija i podsećala na ratnu propagandu devedesetih. Važan aspekt aktuelnih odnosa u regionu su i unutrašnji problemi u svakoj od pomenutih zemalja i nesposobnost političkih elita da daju adekvatne odgovore na sve ozbiljnije socijalne i ekonomske probleme. Zato je upotreba spoljne politike u funkciji unutrašnjih potreba, i, kako ističe splitski novinar Boris Dežulović, "bez ikakve odgovornosti prema budućnosti na zajedničkom prostoru sa kojeg ne možemo da pobegnemo ni jedni ni drugi"⁵.

Međutim, odnose Srbije i Hrvatske treba sagledavati i u širem evropskom kontekstu, posebno zato što je Hrvatska članica EU i NATO. Ta činjenica je značajno promenila karakter odnosa u regionu. Srbija je rat u Hrvatskoj 1991. godine počela sa propagandom koja Hrvatsku tretira isključivo kao ustašku i fašističku i ta se paradigma do sada nije promenila.

Sociolog Slobodan Vuković navodi tri osnovna razloga zbog kojih se Balkan ponovo pretvorio u bure baruta; "Hrvati i Bošnjaci ovo ne rade sami već uz pomoć spoljnih sila, prvenstveno SAD i Velike Britanije, kako bi oslabili RS, a samim tim i Srbiju. Velike sile žele da kazne Srbiju zbog toga što ne uvodi sankcije Rusiji i da je poguraju ka NATO. Treći razlog je predizborna kampanja u Hrvatskoj, tokom koje nacionalizam tradicionalno buja"⁶.

Najglasniji zagovornici zaoštavanja u odnosima su ministri Ivica Dačić i Aleksandar Vulin, kao i mediji poput Večernjih novosti, Politike, Pečata i svih tabloida (Informer, Kurir, Srpski telegraf...). Osnovna poruka zvaničnih izjava je da je Hrvatska fašistička zemlja i da EU ne obraća pažnju na to. Premijer Vučić uputio je pismo

5 <http://www.blic.rs/vesti/politika/srpsko-hrvatski-odnosi-su-trajno-poremeceni/r3n235y>

6 <http://www.blic.rs/vesti/politika/balkan-opet-bure-baruta-odnosi-srbije-hrvatske-i-bih-odavno-nisu-bili-ovako-napeti/zk4j20>

funkcionerima EU u kome je izrazio zabrinutost zbog dešavanja u regionu i ukazao na ogoljenu antisrpsku politiku, u Hrvatskoj pre svega.⁷ On je u pismu naveo da postoji bezbroj stvari koje govore o tome kako i na koji način se, pre svega u Hrvatskoj vodi ogoljena antisrpska politika, ističući da Srbija nije provocirala, nije učinila nijedan pogrešan potez, osim što je izrazila neslaganje i reagovala protestnim notama na događaje koje je naveo.⁸

U tom smislu, Ivica Dačić je kontinuirao poručivao da Hrvatska treba da prestane sa propagandom i postupcima koji liče na četrdesete godine prošlog veka; "Rehabilitacija Stepinca, ustaško divljanje u Srbu i širom Hrvatske, davanje imena ulicama po Miletu Budaku, ustaškom ministru koji je tvorac ideje da trećinu Srba treba pobiti, trećinu proterati i trećinu pokatoličiti, pa čak i po 10. aprilu, danu stvaranja NDH, fašistički ustaški pozdrav "Za dom spremni", po stadionima i koncertima, kukasti krstovi na terenu u Poljudu, podizanje spomenika ustaškom teroristi Miri Barišiću, koji je ubio jugoslovenskog ambasadora, šta je to ako ne rehabilitacija fašističke ustaške NDH?"

Dačić je takođe poručio da „Hrvati mogu da budu fašisti, ustaše, nacisti, šta hoće, ali negiranje i opravdanje zločina nad Srbima, Srbija neće dozvoliti i nećemo dozvoliti ponižavanje. Moja je dužnost da se borim protiv takve revizionističke politike, jer oni koji zaboravljaju zločine i istoriju osuđeni su da je ponovo prožive".¹⁰ Pri tome se uopšte ne uzima u obzir da zvanična Srbija već decenijama takođe revidira prošlost i veli-

7 <http://www.kurir.rs/vesti/politika/vucic-o-dogadajima-u-hrvatskoj-obavestio-sam-zvanicnike-eu-o-antisrpskoj-politici-clanak-2378709>

8 Isto

9 <http://www.blic.rs/vesti/politika/balkan-opet-bure-baruta-odnosi-srbije-hrvatske-i-bih-odavno-nisu-bili-ovako-napeti/zk4j20>

10 <http://webtribune.rs/daciceva-samarcina-hrvatskoj-ako-je-uslov-da-budemo-kao-hrvati-necemo-u-eu/#>

ča fašiste poput Nikolaja Velimirovića, Miiilana Nedića i Draže Mihailovića. Neki od njih su stavljeni na spisak 100 najznačajnijih Srba u istoriji Srbije. 30-godipšnjica Memoranduma SANU i javne diskusije tim povodom pokazale su da su se ekstremno nacionalistički mediji, kao i elita okupljena oko SANU, umesto raskida s ratnom i ekspanzivnom idejom, odlučili na njenu rehabilitaciju i reafirmaciju, čime se stvaraju kulise za novi sukob na Balkanu.

Po istom principu rastao je i animozitet prema BiH, kulminirao je zabranom odlaska preminjera Vučića u Srebrenicu, ukidanjem zabrane kretanja Naseru Oriću, komandantu snaga armije BiH, izjavom Bakira Izetbegovića u Novom Pazaru da je Sandžak isto što i Republika Srpska. Ivica Dačić je oštro reagovao na ovu izjavu i ukazao da je politika bošnjačkih zvaničnika iz BiH usmerena na destabilizaciju regiona i izazivanje sukoba sa Srbijom i srpskim narodom.¹¹

Srpska narodna stranka Nenada Popovića (zaduženooog za odnose s Rusijom) je saopštila da je, "očigledno da nastavljači ideologije NDH, kao i džihadističke zelene transverzale Alije Izetbegovića postaju kreatori zvanične politike Hrvatske i BiH"¹².

REAKCIJE U SRBIJI NA REFERENDUM U REPUBLICI SRPSKOJ

Milorad Dodik je, uprkos svim opomenama, održao obećanje i organizovao referendum o nacionalnom danu Republike Srpske. Osim što je Bosna slaba i disfunkcionalna, održavanje

11 <http://www.blic.rs/vesti/politika/balkan-opet-bure-baruta-odnosi-srbije-hrvatske-i-bih-odavno-nisu-bili-ovako-napeti/> zzk4j20

12 <http://www.blic.rs/vesti/politika/balkan-opet-bure-baruta-odnosi-srbije-hrvatske-i-bih-odavno-nisu-bili-ovako-napeti/> zzk4j20

referenduma je direktno podrivanje Dejtonskog sporazuma i udarac na verodostojnost Ustavnog suda BiH.

Nije bilo realno očekivanje Zapada da će Vučić sprečiti referendum u Republici Srpskoj, bez značajnijih pritisaka koji bi podrazumevali i izvesne sankcije. Bosna je jedina tekovina ili ratni plen rata iz devedestih, od koga će Srbija odustatiti samo ako bude morala. Sve dok Rusija stoji iza tog projekta Srbija će simulirati (kao i prethodne vlasti) odnos prema Bosni frazom, da će podržati sve ono "što se tri naroda dogovre", kao i da bezuslovno podržava Dejtonski sporazum. Od potpisivanja Dejtonskog sporazuma Srbija je strateški radila na suštinskom povezivanju RS sa Srbijom, dok je sa BiH povezan samo formalno. Nakon 21 godinu, takvo stanje se normalizovalo i rekonstrukcija Bosne moguća je samo uz temeljnu podršku SAD i EU koja podrazumeva i ekonomski oporavak Bosne.

Odlazak Dodika dva dana pre referenduma u Moskvu je samo učvrstilo uverenje da Rusija snažno podržava taj čin. Međutim, mediji su spekulisali da je Putin navodno poručio Dodiku da "podigne kočnicu", što je Dodik negirao.¹³ Najavljeni poseta Medvedeva Beogradu je odložena, jer, kako je naveo ruski ambasador Aleksandar Čepurin, još nije određen datum posete, a da takva vrsta posete zahteva ozbiljne pripreme.¹⁴

Željko Cijanović, novinar, ističe da je Rusija na centralnom Balkanu zaigrala znatno tvrđe i odlučnije nego ranije, i to se, između ostalog, vidi i u čvrstoj podršci referendumu u Srpskoj... Međutim, naša je dužnost da branimo svoje zemlje i svoj narod, a ne da se nadamo da će to Putin učiniti umesto nas. I kad bi hteo, on u radikalnim scenarijima ne može biti veći Srbin od Srba.

13 <http://www.srbijadanas.com/vesti/region/dodik-putin-mi-nije-rekao-da-podignem-rucnu-2016-09-26>

14 <http://rs.n1info.com/a196505/Vesti/Vesti/Cepurin-Nije-jos-odredjen-datum-posete-Medvedeva-Srbiji.html>

Ruska podrška svakako ne dolazi u pitanje i to je sasvim dovoljno...¹⁵

Ruski dnevni list *Komercant* smatra da održavanje referenduma preči jačanjem konfrontacije međunarodne zajednice i predsednika RS Milorada Dodika. U taj sukob mogu biti uvučene i Srbija i Rusija na čiju podršku Dodik računa. *Komercant* dodaje da je Dodik samo ojačao te bojazni, nazivajući posle referenduma RS državom i ne isključujući mogućnost održavanja referenduma o samostalnosti. List piše da je najrealnija mogućnost izolacija samog Dodika i podrška manje radikalnih oponenta unutar RS. Navodi se i da Moskva izbegava bezuslovnu podršku Dodiku, pošto se Kremlj nakon sastanka Dodika sa Vladimirom Putinom ograničio na kratko saopćenje, u kome nema ni reči o referendumu ni o podršci. To može da znači da je Moskva, posle Beograda izabrala da ne ulazi u direktne sporove oko referenduma u RS i njegovih posledica. Jer, podrška Dodika bi za nju značila, ne samo dobijanje novog povoda za svađe sa Zapadom, već i zauzimanje jače prosrpske pozicije od one koju zauzima sama Srbija, za Rusiju glavni partner na Balkanu.¹⁶

Poslednjih meseci bila je vidljiva intenzivna politička koordinacija između Srbije i Republike Srpske, gotovo na dnevnom nivou. Milorad Dodik je bio prisutan na svakom važnijim događaju u Beogradu. Otuda ne čudi da su Brisel i Berlin očekivali da će Vučić ponovo iskoristiti svoj uticaj (kao u slučaju odlaganja referendum o pravosuđu), kako bi Dodika odgovorio od referenduma. Međutim, to se ovom prilikom nije dogodilo, osim što su premijer Vučić i predsednik Nikolić saopštili da ne pružaju podršku referendumu u RS, ali ni na koji način nisu želeli da utiču na

15 <http://www.informer.rs/vesti/politika/91224/STROGO-POV-Detalji-izvestaja-americkih-obavestajaca-CIA-upozorava-PUTIN-RATOVAO-SRBIJU>

16 <http://www.avaz.ba/clanak/256214/ruski-mediji-dodik-usukobu-sa-svijetom-uvlaci-i-srbiju-i-rusiju-nema-bezuvjetnu-podrsku-moskve>

promenu političkih stavova legitimo izabranih političara u Republici Srpskoj.¹⁷

Niko u Srbiji nije ozbiljno shvatio izostanak podrške referendumu. Dr Nenad Kecmanović je Vučićev stav objasnio na sledeći način: "Da je Vučić odbio da se Srbija suzdrži ispao bi evronekooperativan. Da se založio da se i referendum o datumu Dana RS odloži, ispao bi politički nedosljedan jer je ovaj referendum prethodno već u dva navrata podržao. Zamku je izbegao tako što je bez objašnjenja rekao da je Srbija protiv referenduma, ali da je odluka na Srpskoj i da će je Srbija poštovati. Ova kompromisna formulacija je otklonila moguću konfrontaciju Banjaluka – Beograd i ohrabrila Srpsku da priprema referendum. Zato je Dodik, takođe bez objašnjenja i naizgled neumjesno, uzvratilo da je 'Srpska ponosna na Srbiju'".¹⁸

Međutim, mnogi s desnice su optuživali Vučića za stav o referendumu, jer je, "odlučan da ispunni svako naređenje iz Vašingtona, ali istovremeno i opterećen manijom sopstvene veličine i opsesivnom manipulacijom javnim mnjenjem, opredelio za najskandalozniju i najsravniju opciju – umešao se u sukob Republike Srpske i Bakira Izetbegovića – i stao na stranu Bakira Izetbegovića".¹⁹

Podršku referendum su dali svi značajniji centri moći u Srbiji, kao i veći deo političke opozicije desnog spektra. U Beogradu je povodom održavanja referendum o Danu Republike Srpske, 19. septembra održana i konferencija na temu "Referendum u Republici Srpskoj – demokratski odgovor na nedemokratske metode", u organizaciji

17 <http://www.blic.rs/vesti/politika/nikolic-i-vucic-nisu-podrzali-referendum-u-rs/tx0276>

18 <http://91.222.7.144/sudbina-dejtonske-bih-i-republika-srpska/referendum-i-prikljucenija.html?alphabet=l>

19 <http://91.222.7.144/sudbina-dejtonske-bih-i-republika-srpska/vucic-brani-sarajevo-ili-noz-u-ledja-rs.html?alphabet=#yvComment163696>

predstavništva Republike Srpske u Beogradu i Fonda strateške kulture iz Moskve. Prof. dr Nenad Kecmanović je tom prilikom izjavio da je referendum postao problem zato što se Rusi mešaju u prostor koga "NATO, čitaj Vašington, već vidi kao svoj".²⁰

Dževad Galijašević, stručnjak za antiterorizam je na konferenciji pozvao Srbiju da podrži referendum, jer to je odgovor na dikaturu (SAD) i na sramni položaj koji tri naroda trpe. Podvukao je da se Srbi bore i za slobodu i demokratiju Hrvata i Bošnjaka, zato tu borbu treba podržati.²¹

DSS je pozvala predsednika Vlade da promeni odluku i podrži referendum, jer je za naše nacionalne i državne interese mnogo važnija podrška

20 "Referendum je borba za slobodu i demokratiju sva tri naroda – Srba, Hrvata i Bošnjaka, Geopolitika, avgust – septembar 2016.

21 Isto

građanima Republike Srpske od pohvala koje je dobio od bivšeg predsednika SAD Vilijama Bila Klintonu.²² Boško Obradović, narodni poslanik i predsednik Srpskog pokreta Dveri, je podržao referendum u RS i čak predložio da se održi zajednička sednica dve skupštine, pa da i Skupština Srbije podrži odluku o referendumu.²³

Poglavar Srpske pravoslavne crkve, patrijarh Irinej je rekao da je RS "nastala po promislu i volji Božijoj da se sačuvamo i opstanemo", te da Srbi u RS najbolje znaju šta im je potrebno i pozvao da oni sami odluče, jer je to je demokratski". Još je naglasio da srpski narod može da opstane samo ako je jedinstven i složan, i dodao da smo spremni ako zatreba, ne daj Bože, da se zajedno i branimo.²⁴

22 http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=09&dd=21&nav_id=1179196

23 Boško Obradović, predesdnik srpskog pokreta Dveri, "Svaka okupacija ima svoj rok – vратиćemo Kosovo", Geopolitika, avgust-septembar 2016.

24 <http://rs.n1info.com/a192379/Svet/Region/Dodik-Referendum-o-Danu-Republike-Srpske-nije-secesija.html>

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Srbija je postala talac "neutralne politike" koja opstruiše njeno napredovanje u evropskim integracijama. Istovremeno, sve češće pokazuje da nije u stanju da zbog svoje okamenjene nacionalističke prirode i strukture nije sposobna okreniti se budućnosti.

Referendum u Republici Srpskoj imaće ozbiljne posledice, kako za RS, tako i za Srbiju. Stav Srbije u vezi sa referendumom u suštini pokazuje da nije odustala od svojih aspiracija prema Bosni i da je to njen prioritet u odnosu na članstvo u EU.

Podrška Rusije separatizmu bosanskih Srba deo je Putinove strategije sejanja haosa u EU.

Odgovornost međunarodne zajednice je što do sada nije ozbiljnije reagovala na takve opasne intencije i što učestvuje u sistematskoj rehabilitaciji onih koje je sama privela krivičnoj odgovornosti.

Referendum u RS je do kraja iskristalisao nefunkcionalnost i fragilnost Bosne i obaveza je međunarodnih faktora da stvore realne pretpostavke za njen oporavak. Međunarodna zajednica snosi odgovornost što je dopustila urušavanje bosnaskih institucija koje su ključna pretpostavka za državni identitet BiH.

EU treba da ubrza evropske integracije Zapadnog Balkana kako bi zaustavila regresivne trendove koji potencijalno sa još uvek nerešenom migrantskom krizom predstavljaju i bezbednosti rizik za Evropu.